

Aarhus Teater Opsøgende Stiklingen

Ridder Vennelyst vender hjem

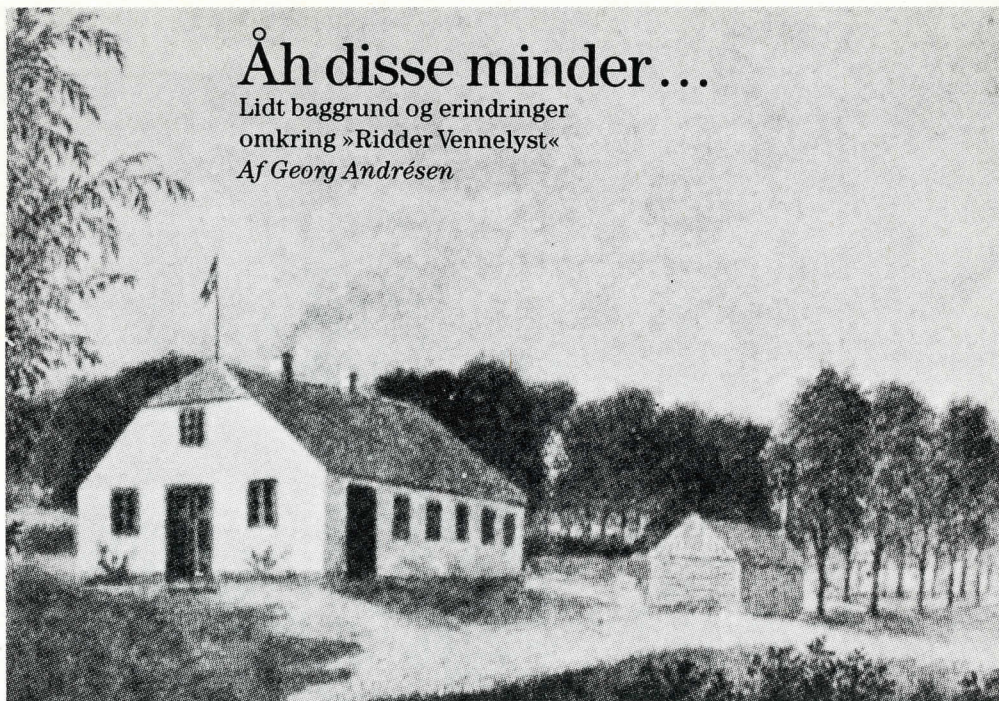
En paraplyade af Christian Kronman

Sangprøve i det fri, sommeren 1924

Åh disse minder...

Lidt baggrund og erindringer
omkring »Ridder Vennelyst«
Af Georg Andrézen

Den ældste Vennelyst-pavillon omkring 1860

I næsten hundrede år spillede Vennelyst hovedrollen i det folkeligt-borgerlige Århus' hverdag og fest. Oprindeligt med sine blomsterbede, bække og søer en offentlig have, der udviklede sig til, hvad vi i vore dage ville kalde en folkepark for at ende som hjemsted for et rigtigt teater. Et historisk forløb, som blev brutalt og dramatisk afbrudt, da de tyske besættelses håndlangere natten til 12. januar 1945 forvandlede det store teaterhus til en ruinhob. Efter dog, skal det medgives, at have sørget for at personalet, der var ved at rydde op i restauranterne, og værtsparrets 12-årige datter, der var alene hjemme, var gennet i sikkerhed uden for den pigetrådsspærring, de havde slået omkring gerningsstedet for deres mørkets gerninger.

Den sidste vært, Vennelysts mangeårige overtjener, Kaj Hansen, havde overtaget etablissemnet i 1939 efter den navnkundige »Mikkel«, direktør S. M. Mikkelsen, der - efter overtagelse i 1923 - 13. maj 1926 havde åbnet den indendørs scene med Carl Zellers »Fuglekrammeren«, straks efter fulgt op af årets sommerrevy, flottere end nogen sinde med den århusianske Liva, Mille Ejbjerg, der bl.a. sang årets melodi »Valencia«.

Vennelyst kom ikke igen. Jerntæppet var gået ned for evigt. Til gengæld lever minderne om de

glade aftener i forlystelseshuset i udkanten af den gamle park den dag i dag blandt tusinder i alderen fra 50 år og opefter.

Det er disse minder, aftenens forfatter, Christian Kronman, har bygget sin forestilling på. »Ridder Vennelyst vender hjem«, dateres, fremgår det, til 1924, men sangene og viserne rækker - rent bortset fra de mange reminiscenser fra Johan Ludvig Heibergs »Elverhøj« - fra århundredskiftet og op til 1939.

Vennelyst havde altså været sagen i et kvart århundrede før teatret i form af vaudeviller og farcer rykkede ind i en af de pavilloner, der havde en helt fantastisk evne til at brænde ned for straks at blive afløst af en ny og endnu en tak flottere. Men »det rigtige«: Artisterne, cirkus, musikken og solisterne fandt endnu sted uden-dørs.

I 1873 blev københavnernes præsenteret for den første danske sommerrevy. Vennelyst fulgte efter i 1880 og var så enerådende i genren i Århus indtil 1. december 1900, da Kasino i Rosenkrantzgade kom til. I dag hjemsted for »Svalegangen«. Fra den dag kappedes de to om folkets gunst. I alle teatrets genrer fra farcer, folkekomedier og operetter, men altså først og fremmest revyerne.

Den sidste brand ramte i 1908 den pavillon, som Hans Peter Olsen havde bygget ved sin overtagelse i 1897. Olsen måtte puste ud økonomisk et år, men vendte så tilbage med en ny, hvor der ikke blot blev spillet udendørs, men også inde og fra en rigtig scene.

Allerede i 1907 havde han engageret Aarhus Teaters populære kapelmester John A. Gutfelt til at give koncerter. Hver sommeraften de næste mange år og med et orkester på 25 mand! Plus de dyreste solister, der kunne skaffes. Fra en liste over sommerens gæster, som aviserne offentliggjorde efter sæsonafslutningen i 1910, har jeg plukket et par håndfulde af de fornemste og mest folkekære:

Kgl. hofoperasanger Johs. Fønss – for nu at være snobbet – og hans skuespiller- og sangerbror, Aarhus Teaters charmerende Aage Fønss, begge Århus-fødte ligesom kgl. skuespiller Henrik Malberg. Endnu mere »kongeligt«: Den nylig afgæede chef for teatret på Kongens Nytorv, professor Martinius Nielsen og hans kone, hele Danmarks populære fru Oda, Peter Fjeldstrup og Alf. Arnbak, ja og da ikke at forglemme to af folkets kærester: Lutsangeren Saxtorph-Mikkelsen, og Aakjær og Bergstedt, og aller-allermest Peter Cornelius. Når *han* sang »Midsommervisen« var ikke et øje tørt.

Hans Peter Olsen holdt skansen på Vennelyst til 1922 og havde fremfor konkurrenten i Rosen-

krantzgade et trumfkort på hånden, når det gjaldt revyerne: Makkerparret Louis & Louis, henholdsvis Louis Schmidt, redaktionssekretær på Aarhus Stiftstidende, og hans kollega på Jysk Morgenblad – Aarhus-Posten, Louis Andersen.

»Mestre for«, skrev den ellers seriøse forfatter Richardt Gandrup mange år efter, »de mest succesrige, dristige, nærgående og vittige vers og viser, byen nogen sinde har oplevet«. De to kom igen og igen fra 1910-11 til 1918, Louis A. helt til omkring 20'erne og med så stor succes, at revysæsonen mange somre måtte forlænges til september. En af Andersens alene-viser høres i slutningen af »Ridder Vennelyst«: »Hvor jeg end i verden«, ikke en af satirikerens bidske, men den obligate hyldest til »Den stolte gamle by«. Melodien af daværende musikdirektør og sangkordirigent Carl Christensen.

På scenen sunget af Anna Madsen.

De må ha' refræn'et:

»Aarhus kun lille med verdens øjne set,
altid for os dog i solglans lå du bredt,
svaret skal klinge til den, der spør hvorfor,
By, vi elsker dig, fordi at du er vor.«

Nogen født lyriker var min gamle kollega indtil 1937 ikke. Til gengæld endte han sine dage som byens første kommunale pølsevogn-direktør, mens vennen, Louis Schmidt, fra 1920 skabte den store »Stiften«, vi kender i dag.

Vennelyst-pavillonen, i træ, opført 1897, nedbrændt 1908.

Gerda Sanne, der i 1917 sang visen om »Andersen«

En anden af de mange viser i vor forestilling vides med sikkerhed at have figureret i en Vennelyst-revy: »Andersen, du er min bedste ven, Andersen«, Aage Steffensens til musik af en ukendt melodiskaber.

En ny i ensemblet, Gerda Sanne, sang den til succes i Louis & Louis revysucces »Det véd hele verden« i 1917.

I 1923 kom så den nye, stærke mand, S. M. Mikelsen til efter at have overdraget Kasino til sin overtjener, den ikke mindre imponerende Richard Mortensen, manden, der tog imod aftenens Kasino-gæster iført byens første kjole-og-hvidt.

»Mikkel og Morten« kom, i hver sin ende af byen, til at sætte endnu mere fest og farve på det århusianske forlystelsesliv, ligegyldigt hvilken genre det drejede sig om.

Mikkel indledte med et scoop: Under udfoldelse af en intens bejlerfærd lykkedes det ham via byrådets lukkede møder at forvandle etablerementet til et rigtigt teater med hypermoderne sceneteknik og 540 pladser.

Stjernerne i den første revy, der i 1926 afløste »Fuglekræmmeren« var Marguerite Viby (også sprælsk som purung) og hendes første ægte-mand, Poul Guldager. På scenen i kappestrid om publikums gunst med de fra Aarhus Teater udvandrede Inger Bolvig og Kaj Mervild. Marguerite vandt. På Josephine Baker – parodien om »Den lange sorte Gine i ingenting sat op med røde roser«. Altså ikke de bananer, der havde gjort den rigtige Josephine til en sensation, og som hun også var hyllet i, da hun første gang gæstede Århus med sit franske revyhold: 1933 og i den daværende Østergades Forsamlingsbygning.

Dejlig at skue ...

En ny tiltrækning fik teatret, da hr. Mikkel i 1937 indfangede den unge Nykøbing F.-kapelmester Helmuth Lose og hans sekstet. Den forblev i huset til den sidste aften, ofte i øvrigt i sammenspil med tidens store københavnske jazzorkestre som Erik Tuxens og Kai Ewans – med den senere ikke mindre kollega Winstrup Olesen på en af saxofonerne – eller Leo Mathisens for da ikke at forglemme de minderige aftener i 1938, hvor man sammen med Ewans akkompagnerede Winstrups amerikanske kollega Coleman Hawkins, »Kong Jazz«, som vi skrev i aviserne, eller den endnu unge børnflok omkring den store klovn, Charlie Rivals.

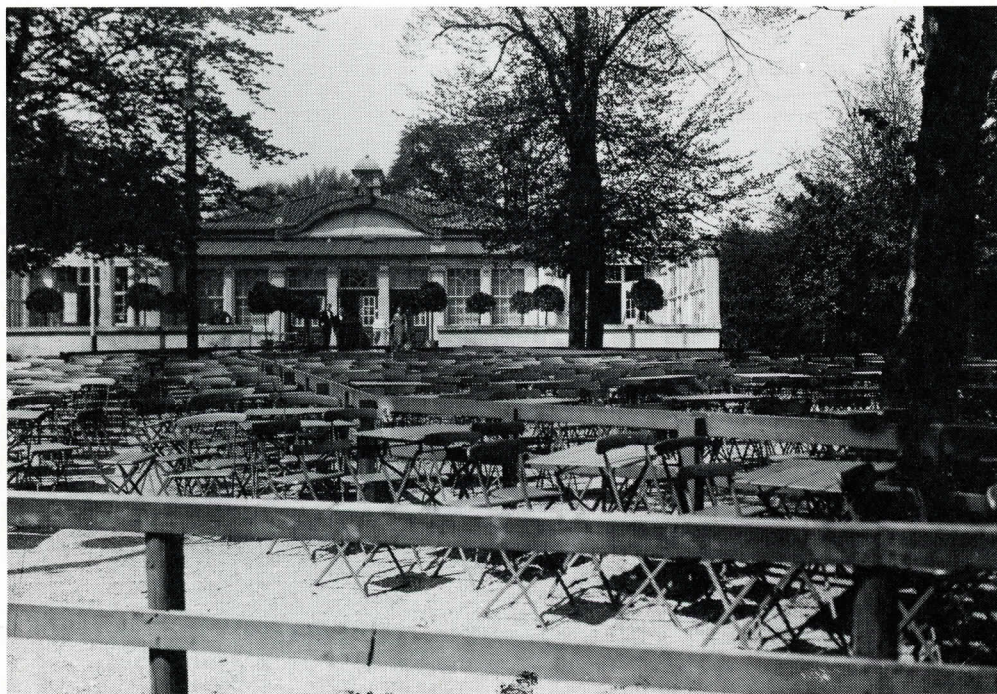
Alt dette og meget mere. . .

Vennelyst Teatret var i disse år det sted som Aarhus Teaters kunstnere søgte til, når de var utilfredse med opgaver og/eller gager. Som Wm. Knoblauch eller Edouard Mielche eller – i bedste forståelse – kunne låne teatrets populære Agnete Türck, hvis succes i revyen 1933 måtte afbrydes, da teatret forlangte, at nu måtte hun komme »hjem«.

Tilflugtssted, ja, og skulle det vise sig, stor-leverandør af talent ikke blot til scenen på Bispetorvet, men det ganske land: Ebba Amfeldt høstede her før hun kom til »teatret« et af sit livs trium-

Fra sommerrevyen »Der er no'en, der kan«, 1916. Bemærk bagtæppet med Aarhus Teaters facade. Ellen Tyron, Gunnar Helsengreen, Jac. Brochorst og Carla Marius.

Vennelyst-pavillonen, omkring 1920

fer som Ib Schønbergs partnerske i »Verdens rigeste pige«, den medicinstuderende Helge Kjærulf-Schmidt trådte sine sceniske børnesko her ligesom Erno Müller, i mange år Aarhus Teaters førstekraft, nu Det kgl. Teater for da slet ikke at tale om to så fremragende kunstnere som Astrid Villume og Lily Christensen, i dag Broberg. Den første kun 17 år, da hun begyndte karrieren her, den anden kun 11 år, da hun først dansede ind. En helt personlig triumf fejrede den gode »Mikkel«, da hans datter Johnny, senere Rosenvold, efterhånden arbejdede sig op fra koret til sangstjernen i teatrets stadigt flottere operetter. Med den helt store triumf, da hun i 1937 sang »Rose Marie«, den første musical på dansk scene, til en 100-afteners succes, der kunne opleves af hele Danmark i radioen.

Den anden helaftens-transmission fra Vennelyst. Til den første – og første fra provinsen – havde været kapelmester Gunnar Brandts »Lyk-kens Herberg« med tekst af Sejer Larsen og Viggo Barfoed (»Ærbødigst«). Premieren august 1932 blev overværet af statsminister Thorvald Stauning, »Mikkels« ven.

En larmende succes, der skal slutte denne kaval-kade, på grund af den skandale, der afsløredes næste dag i aviserne: At den gode Thorvald S. havde forladt et vigtigt partimøde i Grenaa for at være med:

»Hist keded' han sig endeløst,
men her var sjov på Vennelyst«,
kvad bror Mika i næstedagens B.T.

Nej, »Elverhøj« er aldrig spillet på eller uden for Vennelyst, men det nationale klenodie når jo

heller ikke til opførelse i »Ridder Vennelyst«, selv om vi hører replikker eller melodier fra det. Teaterdirektør Valdemar Andersen, Børge Hilbert, vælger at spille kabaret i stedet. Den kabaret, hvortil aftenens forfatter sammen med instruktøren har valgt en kæde af fortidens mest populære revyviser. Fra århundredskiftets »Den glade varieté«, sunget herhjemme første gang i Taxameterkuskens Datter« på det gamle Nørrebro Teater, og op til Liva Weel-succes'en i 1942 med Kai Norman Andersens »To hjerter i samme takt« til tekst af Børge Müller.

Det muntre firkløver på scenen, foruden Hilbert hans mangeårige kollega på teatret Ruth Maisie, Erling Dalsborg og den unge Birgitte Simonsen, gir os en lang, lang række af det halve århundredes bedste og mest populære.

Fra Osvald Helmuths »Kender De dét« fra 1924, Ludvig Brandstrup og CO-Optimisternes »Han fulgte med mig hele vejen hjem« eller Brandstrup og Aage Stenfofts »Luk dine små uskyldige øjne«, ja, og da også »Hvad kikker du på«, som den senere Wagner-tenor i Tyskland, Helge Rosvænge lancerede på Frede Skaarups Scale.

Alt det, men først og sidst en række af Liva's triumfer fra dette københavnske teaters storhedstid: »Jeg er ligeglad«, »Sig de ord, du ved«, »No' gør det aldrig« og filmsucces'en »Odds 777«s »Gå med i Lunden« eller »Glemmer du«.

Med »Peiter« ved klaveret skal de fire nok vide at få de glade minder fra fortiden sunget til en ny succes ligesom én og anden måske vil vifte en erindringens tåre af kinden.

Jovist: Disse skønne minder ... åh ...

Poseren for pressefotografen, Frederik Buch og Inger Stockmar, 1921

Ridder Vennelyst vender hjem

– en paraplyade –
AF CHRISTIAN KRONMAN

Isenesættelse:
JØRGEN HEINER

Dekoration:
JØRN WALSØE

Kostumer:
HANNE GISSEL

PERSONERNE:

VALDEMAR ANDERSEN

Teaterdirektør og Kong Christian den Fjerde *Børge Hilbert*

GERDA

Direktørens Frue og Mor Karen *Ruth Maisie*

FREDE

Førsteelsker og Ridder Ebbesen *Erling Dalsborg*

OLIVIA

Direktørparrets datter, ingenu og Jomfru Elisabeth *Birgitte Simonsen*

JOHAN

Walkendorff og Kapelmester *Peter Beck*

SØRENSEN

Regissør *Gert Jeppesen*

SUFFLØSE

Frøken Flora *Bente Linde Jensen*

Regi, samt lys- og lydass.:

Claus Mydtskov

Koreografi: Chris Blackwell

Instruktørass.: Pia Mourier

Belysningsmester: Niels Emil Larsen

Tonemester: Jens Ravn

Scenemester: Kai Johansen

Malersal: Jens Anker Olsen

Skræddersal: Hanne Gissel

Mehmet Hilmi

Frisør: Joan Gylling

Rekvisitører: Viggo Bay

Steen Jonassen

Foto fra afsluttende prøver:

Rolf Linder

Programredaktion: Steen Mourier

Tryk: Kannike Tryk, Århus

Produktionsleder: Jørn Walsøe

Overregissør: Max Hansen

Forlag: Danske Dramatikeres Forbund

Teaterchef Jacob Kielland

Uropremiere 7. september 1985

Opføres 7.-14. september

kl. 15 og kl. 19 som

lukket forestilling på

Kolt Plejecenter.

Fra 16. september som offentlig

forestilling på Aarhus Teater

Stiklingen kl. 19

Varighed cirka 1 time og 20 minutter

SCENERNE

1. Walkendorff søger ly for den danske sommer.
2. Ridder Ebbesen diskuterer cognac og kys med Jomfru Elisabeth Munk, og ophører Walkendorff til kapelmester.
3. Regissøren varsler mere ulykke.
4. Mor Karen vil have Christian den Fjerde med i lunden. Han lader sig overtale, og efter at have kastet terningerne, kaster han også hat og skæg.
5. Kongen og Mor Karen beslutter at spille sig selv, og synger af hjerte om deres mangeårige kærlighed.
6. Ridder Ebbesen står frem som den Frede, han er. De gamle går i giftetanker på de unges vegne, og tror, det er en hemmelighed.
7. De unge synger også af hjerte, men ikke just om den store, brændende indbyrdes kærlighed.
8. Jomfru Elisabeth bekender kulør som Olivia, der vil leve à la carte.
9. En damedeputation sendes afsted.
10. Valdemars vuggegave.
11. Olivia falder iblandt munke.
12. Ekstratog til kærligheden, tak!
13. Den første anmeldelse lover godt. Det gør trækningslisten også.
14. Valdemar synger en skæbnesang for Olivia.
15. Alle synger en sang til Aarhus' pris.
16. De unge bejler til et afslag hos hinanden. Men Valdemar sværger ved sit kongelige ord, at det skal de ikke slippe godt fra.
17. Ouverture og åbningsang – som egentlig er en finale.

En paraplyade om konger og damer, elskere og cykelbude

Ønsk dig alt det, som du aldrig kan nå

I et af denne paraplyades mange refræner hedder det: »Ønsk dig ej det, som du aldrig kan nå«. Hvis Ridder Vennelysts Teaterselskab havde fulgt det råd, var »De brølende Tyvere« næppe nogensinde kommet til Danmark. De var ihvertfald ikke kommet det i tyverne.

Der var smalhans i landet. Bønderne klagede sig med rette. Handel og industri havde det heller ikke godt. De bedrøvelige konjunkturer tilspidse uundgåeligt valget mellem brød og skuespil, og det valg ramte skuespillerne på brødet. Oveni fik teatrene en fordobling af forlystelseskatten at forlyste sig med. Fra 1919 tilhørte 20 procent af billetindtægten på forhånd staten.

De ekstravagante gullasch-baroner, som så flittigt gik i teatret, mere for at blive set end for at se, gik nu i sig selv. Og med hensyn til det øvrige publikum, så trykkede man sig i en utryg tid. Efterhånden sendte jo også radiofonien både drama, vaudeville og operette lige ind i stuerne til folk. Desuden var der »Yes, we have no Bananas« på rejsegrammofonen.

Så hvorfor overhovedet vove sig uden for en dør? Og hvis man vovede det, hvorfor så gøre sig al den ulejlighed med at stadse sig op til at gå i teatret? Hvorfor ikke meget hellere gå, som man stod og gik, i biografteatret? Det var ovenikøbet billigere.

Det var navnlig de tournerende provinsteatre, som næsten altid rejste ud med mere eller mindre vellykkede kopier af hovedstadsteatrenes succes'er, der fik konkurrencen at føle fra disse nye medier. For den troskyldige teatergænger, som bare én gang havde forvildet sig i biografen og for eksempel set Gösta Ekman på spændt line i FAUST, var jo, når hun eller han kom ud igen, ikke mere helt den samme. Al denne lyd- eller celluloid-bårne professionalisme gjorde folk kræsne. Og Thalías farende tempelpassere måtte ikke alene finde sig i, at radio og biograf huggede ind på deres menighed. Nu skulle de også til at ligge og slås med en voksende kvalitets-sans hos publikum.

Tourné-teatrenes særlige trængsler var langt fra slut med det. Et mere konkret problem var kilmangelen, som ikke kun fordyrede transporten. Den skabte også grundig ravage i tourné-planerne, når der som et led i de forbrugsbegrænsende foranstaltninger blev skåret ned på antallet af tilladte spilledage. Omlægninger og aflysninger kostede dyrt.

Til gengæld var det på de dage, hvor man fik lov

at spille, ofte så bidende koldt i teatret, at det kunne betage selv den ihærdigste tilskuers lysten til at gå derhen. Teaterhistorikeren Gunnar Sandfeld fortæller i sin bog, »Teaterkunst på små scener«, om det publikum, som en oktoberdag i 1920 dristede sig i Horsens Teater til GØN-GEHØVDINGEN, at det havde »knap kunnet se krudtrøgen for alle de åndeskyer, der stod ud af munden på gønger og svenskere, og knap kunnet høre geværskuddene for al den hosten, nysen og tænderklapren, der lød rundt om i salen.« Til sammenligning sad der, også ifølge Sandfeld, samme aften istapper på rad under bænke i Køge Teater.

Og så var den spanske syge på ny dukket op i Danmark. Også den medførte aflysning af mange forestillinger, og endog af hele tourneur, der lige var startet op.

Udover de vante, næsten traditionelle drillierier med nedslidte scener, mangelfulde eller forældede kulisser og ydmygende ydmyge garderobeforhold fik tyvernes omrejsende komedianter altså ovenikøbet alle disse mellemkrigstidens mere specielle genvordigheder at kæmpe imod. Når man på denne baggrund alligevel sætter sig for at realisere et stort og kompliceret projekt – som enhver forestilling, især en tournerende, altid er – bliver man på et eller andet tidspunkt undervejs nødt til at slutte forlig med sine ønskers umulighed. De bliver drømme. Og troen på at ville virkeliggøre dem bliver skæbne.

Det var dét, det var for mange af de tålmodige mennesker, der i tyverne havde gjort provinsens skiftende scener til deres virkefelt. Der går nogle pudsige historier om disse forrejste himmelstormere. En del af dem lagde sig en godliden-de, komisk selvhøjtidelighed til.

Jeg synes, at det har de lov til. Det er helt som det skal være, og i grunden elskeligt.

Det skortede vist ikke på patos, når det var de store følelser, der skulle fortolkes. Og hvad så? De mente det, og gav den hele armen. Det skortede heller ikke på fest og ballade, sange, glimmer og glæde. De var de brølende tyvere, *live*, ude i landet. (Hvilket dog ikke har afholdt os fra at lægge dem enkelte sange i munden fra både før og efter epoken).

Det var nøjsomme folk. De ønskede sig bare alt det, som de aldrig kunne nå. Og gjorde noget ved det.

Og så nåede de det.

Christian Kronman

Liste over melodier, anvendt i

»Ridder Vennelyst vender hjem«

	(Musik)	(Tekst)
Der vanker en Ridder	Fr. Kuhlau	J. L. Heiberg
En lille skat med Pagehår	Edv. Brink	Alp. Kjærulff
Jeg er ligeglad	Laur. Howalt	Axel Andreasen
Hvad kigger du på	Gunnar Hall	Gunnar Hall
Gem du dine kys	Heinr. Stecker	C. V. Meincke
Nogen gør det aldrig	Laur. Howalt	Aage Steffensen
Åh hvor jeg, ih hvor jeg, uh hvor jeg vil	Kai Normann A.	Børge & Arvid Müller
Jeg gik mig i lunden	Fr. Kuhlau	J. L. Heiberg
Gå med i Lunden	Kai Normann A.	B. & A. Müller
Den gamle varieté	Fr. Ricard	Fr. Ricard
Kender De det?	Kassel og Stitzel	Aage Steffensen
Sig de ord, du ved	Jean Lenoir	Poul Henningsen
Han fulgte med mig	Helan	Aage Steffensen
Den lille pige og den lille dreng	Kai Normann A.	Ludv. Brandstrup
Valdemar	Rudolph Nelson	Axel Andreasen
Lige ned ad gaden	Maurice Yvain	Ludv. Brandstrup/ Paul Saraun
Så slår to hjerter sødt	Kai Normann A.	Børge Müller
Luk dine små, uskyldige øjne	Stentoft og Brown	Ludv. Brandstrup og Poul Sørensen
Jeg triller som en lærke	Henry Willum	Børge og Arv. Müller
Han har min sympati	Laur. Hovolt	Carl Arctanden, Ludv. Brandstrup, Alfr. Kjærulf
Glemmer du	Kai Normann A.	Børge og Arvid Müller
Eva var, så vidt jeg ved	Ukendt	Ukendt
Jeg vil leve à la carte	Axel Thingsted	Holger Bech
Andersen	Kendal & Godfrey	Aage Steffensen
Man kan vel ikke gøre for	Robert Gilbert	Mogens Dam
Pige, trød varsomt	Kai Normann A.	Ludv. Brandstrup
Sangen til Aarhus	Carl Christensen	Louis C. Andersen

